

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ (*)

Ο Έλληνικός λαός είναι μουσικός λαός. Από την αρχαιότητα, που έκληροδότησε στον κόσμο μία πλούσια παράδοση, ως σήμερα, η Μουσική—σε συνδυασμό με την ποίηση και τον χορό—ύπηρξε μία από τις σπουδαιότερες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις του Έλληνικού λαού. Το τραγούδι ιδιαίτερα, μοναδικού χαρακτήρα, ύπηρξε πάντα ο αχώριστος του σύντροφος σ' όλη τη μακραίωνη ιστορία του. Τόσο σε περιόδους εημερίας και ακμής, όσο και σ' αυτές των μεγάλων ταλαιπωριών και της δουλείας, ο Έλληνικός λαός κατέφευγε, για να εκφρασθεί, στην ποίηση και το τραγούδι....

Η νεοελληνική λαϊκή μουσική μπορεί να χωριστεί σε τρεις οικογένειες: α) τα λαϊκά τραγούδια, β) τους λαϊκούς χορούς και γ) τις χορευτικές μελωδίες, με συνδυασμό των δυο πρώτων. Η τελευταία αυτή ομάδα μας θυμίζει την αρχαία ένωση των τριών τεχνών: ποίησης, χορού και μουσικής. Στην πρώτη ομάδα μπορεί, επίσης, να συμπεριληφθούν μελωδίες, συνήθως ειδυλλιακού χαρακτήρα, που έχουν δημιουργηθεί για τη φλογέρα.

Όλες οι εκδηλώσεις της ιδιωτικής, κοινωνικής και εθνικής ζωής έχουν προσφέρει θέματα στη δημιουργία λαϊκών τραγουδιών. Έτσι υπάρχουν λαϊκά τραγούδια κάθε σχεδόν είδους: θρησκευτικά, πατριωτικά, ήρωικά, έρωτικά, γαμήλια, νανουρίσματα, μοιρολόγια, τραγούδια αποχαιρετισμού, ποιμενικά, τραγούδια της δουλείας στο βουνό, στον κάμπο ή το σπίτι, της θάλασσας, των εποχών, τραγούδια ώρισμένων έορτών (θρησκευτικών και εθνικών), κι άλλα συνδεδεμένα με λαϊκά και εθνικά έθιμα και παραδόσεις, χιουμουριστικά, έπαινετικά, παιγνίδια, έπιτραπέζια (που τραγουδιούνται σε λαϊκά συμπόσια που, σύμφωνα με πολύ παλιά συνήθεια, γίνονται για να γιορτάσουν το γάμο) κλπ.

Δέν είναι δύσκολο να αναγνωρίσει κανείς σε πολλά απ' αυτά τα έθιμα και τα τραγούδια την επίβωση πολλών χαρακτηριστικών της αρχαίας Έλληνικής ζωής. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν επίσης ιδιαίτερα τραγούδια στα συμπόσια τους (παροίγια, σκόλια, μεταδόρπια). Είχαν ακόμα τραγούδια για διάφορες δουλειές (Ίουλος ή οδλος στο κλάσιμο του μαλλιού, λιυέρρης στο θερισμό, ώσοφορικά στον τρυγητό, έπιλήνια στο πάτημα των σταφυλιών κλπ.). Επίσης γαμήλια (ύμναιος), νανουρίσματα (βαυκαλήματα), και μοιρολόγια (λίνος, ίαλεμος, οϊτόλιμος, κλπ.), που τραγουδούσαν είτε για ένα άγαπημένο νεκρό ή για το συμβολικό χαμό ενός Θεού ή Θεάς (άδωνια) κ.ο.κ. (1)

Δέν πρέπει να θεωρηθεί παράξενο γιατί η παλιά παράδοση έχει διατηρηθεί ζωντανή στην Ελλάδα. Υπάρχουν πολλοί λόγοι που μπορούν, μ' ένα γενικό τρόπο, να υπαχθούν σε τρεις κατηγορίες: σε φυσικούς, φυλετικούς, και ιστορικούς λόγους. Οι φυσικές συνθήκες, που έnéπνευσαν τους αρχαίους, παρέμειναν σχεδόν αμετάβλητες. Ο ίδιος λαμπρός γαλανός ούρανος, που εύλογούσε τους αρχαίους Αθηναίους, τα ίδια μυρωμένα βουνά με τα σκιερά δάση, με τα πεύκα και τα έλατά τους, τις θαθείες χαράδρες, τα όρμητικά ποτάμια και τις δροσερές θρυσοδίες, όλα γεμάτα με τις σκιές των αρχαίων Θεών. Τα ίδια άκρογιάλια, τα ίδια θαθυγάλα νερά και τα όρατα νησιά του Αιγαίου, όπως τα γνώρισε ο Όδυσσέας και τα τραγούδησε ο Βύρων.... Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά είναι, αληθινά, τα ίδια. Αλλά, παρ' όλο που η φυσική σκηνοθεσία παραμένει σχεδόν αμετάβλητη, πόσο σημαντικά οι συνθήκες της ζωής έχουν αλλάξει έκτοτε. Έπομένως, θάταν μάλλον τοιμηρό να ύποστηριζε κανείς πως ο τρόπος που σκέφτεται και αισθάνεται ο Έλληνικός λαός παρέμεινε αμετάβλητος. Ωστόσο πολλά χαρακτηριστικά έχουν επιζήσει και δείχνουν καθαρά πως η εξέλιξη έχει ακολουθήσει μία συνεχή γραμμή. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της Λαϊκής Μουσικής μία προσεκτική μελέτη τέτοιων στοιχείων, όπως οι τρόποι, τα τονικά συστήματα, οι ρυθμοί κλπ. αποδεικνύει ότι η αισθητική του

* Η μελέτη αυτή είναι μετάφραση των κυριωτέρων μερών της Εισαγωγής του βιβλίου του κ. Σ. Μιχαηλίδη: The Neohellenic Folk-Music.

(1) Περισσότερα παραδείγματα δίνονται στο κεφάλαιο «Λαϊκοί Χοροί».

Έλληνικού λαού διατηρεί ακόμα ώρισμένες βασικές αρχές. Αλλά αυτό ξεετάζεται λεπτομερώς στα διάφορα κεφάλαια της μελέτης. Κείνο που θα μπορούσε να λεχθεί έδω είναι ότι η διατήρηση αυτή οφείλεται σε μίαν αξιοθαύμαστη δύναμη του Έλληνικού λαού στο να κρατήσει ζωντανά και ανέπαφα όλα έκεινα τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν την εθνική του προσωπικότητα.

Ανάμεσα στον τεράστιο αριθμό των νεοελληνικών λαϊκών τραγουδιών, ολότελα ξεχωριστή θέση έχουν τα «ιστορικά» τραγούδια, που εξακολουθούν ακόμα να ζούνε στην ψυχή του Έλληνικού Έθνους και να κρατούν το φως της ιστορικής παράδοσης ζωηρό και λαμπρό. Κάτω απ' τον γενικό αυτό τίτλο θα συμπεριλαμβάναμε πλείστα από τα τραγούδια που είχαν δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της τουρκικής κατοχής και κατά, ή μετά, την Επανάσταση του 1821. Τα τραγούδια αυτά εκφράζουμε σε μίαν άπεραντη κλίμακα αισθημάτων την ιερή και θερμή αγάπη του Έλληνικού λαού για την Έλευθερία. Ένα μεγάλο μέρος τους είναι γνωστά ως «Κλέφτικα», που, ως προς το ποιητικό κείμενο τους, δέν μοιάζουν με τίποτ' άλλο στην παγκόσμια λογοτεχνία.... (1)

Η ποίηση κ' η μουσική—τραγούδι και χορός—ύπηρξαν πάντα οι πιστοί και ειλικρινείς σύντροφοι των Κλεφτών. Είναι γνωστό πως οι αρχηγοί τους είχαν τους «ραψωδούς» των, όπως οι Όμηρικοί βασιληάδες και ήρωες είχαν τους δικούς των. Πολλοί, μάλιστα, απ' αυτούς είχαν, καθώς είναι επίσης γνωστό, την Ικανότητα να συνθέτουν, να αυτοσχεδιάζουν ακόμα στίχους και τραγούδια, και έκαναν συχνά χρήση για να ένθαρρύνουν και να εμπνέουν τα παλληκάρια τους. Ένα τέτοιο τυπικό παράδειγμα ήταν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο αρχηγός της Επανάστασης.

Πολλά από τα Κλέφτικα αυτά τραγούδια έχουνε ένα ήρωικό τόνο, άλλα ένα λεπτό αισθημα τρυφερότητας και αγάπης και άλλοτε θαθείας νοσταλγίας προς την ειρηνική ζωή. Συχνά αναφέρονται είτε σε ώρισμένα γεγονότα της έχθρικής κατοχής, είτε σε φημισμένους Κλέφτες. Αλλά είναι πιο συνδεδεμένα με την Επανάσταση και τους ήρωές της. Τα τραγούδια αυτά έχουνε δημιουργηθεί στη Ρούμελη, Θεσσαλία, Ήπειρο και Πελοπόννησο, και τραγουδιούνται ακόμα σε κάθε μέρος της ήπειρωτικής Ελλάδας.

Ιστορικά, η Νεοελληνική Λαϊκή Μουσική αρχίζει με την πώση της Κωνσταντινούπολης, που ώδηγησε στην κατάρρευση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και την ύποταγή της Ελλάδας, δηλ. από τα τέλη του 15ου αιώνα. Μπορεί να χωριστεί σε δυο περιόδους: στην περίοδο της τουρκικής κατοχής—πάνω από τρεις αιώνες—και σ' αυτήν που ακολουθεί την Επανάσταση και την άπελευθέρωση. Είναι σχεδόν αδύνατο να καθορίσει κανείς το χρόνο της δημιουργίας και την ηλικία πλείστον λαϊκών τραγουδιών, ιδιαίτερα αυτών που έχουν ένα γενικό κοινωνικό χαρακτήρα. Αλλά, μπορούμε να καθορίσουμε κατά προσέγγιση τον χρόνο της δημιουργίας ώρισμένων ιστορικών τραγουδιών. Κι' αυτό, πάλι, δέν είναι διόλου εύκολο, γιατί σε πολλές περιπτώσεις δέν υπάρχει στενή ρυθμική και μετρική σύνδεση ανάμεσα στην ποίηση και τη μουσική, γεγονός που ώδηγεί στην ύπόθεση πως δέν είχαν δημιουργηθεί μαζί, ποίηση και τραγούδι. Πιθανό ώρισμένα λαϊκά τραγούδια νάχουν θαθύτερες ρίζες στη Βυζαντινή λαϊκή μουσική. Κανένας, όμως, δέ μπορεί να νάναι θέβαιος πως μία μελωδία είναι ακριβώς η ίδια, όπως τραγουδιόταν στην κάπως μακρυνή κείνη έποχή. Κρίνοντας από την πλοκή της μελωδίας, τα διαστήματα, τη φραστική διατύπωση και τον γενικό της χαρακτήρα, μπορούμε να πούμε πως πολλά τραγούδια διατηρούν τα κύρια τους χαρακτηριστικά από μάλλον μακρυνό καιρό. Δυστυχώς, δέν έχουν θρεθεί λαϊκά τραγούδια σε χειρόγραφα από τη Βυζαντινή έποχή. Το αρχαιότερο χειρόγραφο φαίνεται να νάναι αυτό που βρέθηκε στη Μοη των Ίβήρων στο «Άγιον Όρος». Χρονολογείται από τον 17ο αιώνα και περιέχει 13 λαϊκά τραγούδια σε Βυζαντινή παρασημαντική.

ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

(1) Ακολουθεί σύντομη περιγραφή της ιστορίας των κλεφτών.